

III. KÁROLY RENDELETE A NAGYBÁNYAI ÉS POZSONYI PÉNZVERDÉHEZ 1712-BŐL

A magyar pénztörténetre vonatkozó okleveles források nagy része az idők folyamán elpusztult. A körmöci pénzverde levéltára a XVIII. század második felében leégett. Az esztergomi érseki levéltár Nagyszombatba, majd Pozsonyba hurcolásakor is ki tudja, mennyi kallódhatott el? Ami megmaradt, az sincs mai napig sem összegyűjtve. Pedig már a Széchenyi «*Catalogus Num. Hung.*» függelékében megtaláljuk az első kísérletet (*Sylloge constitutionum aliquot monetalium et metallicarum Regni Hungariæ.* 303 s köv. ll.). A Numizmatikai Közlöny mellékletekén annak IX. évfolyamában megindult «*Adattár*» kívánta folytatni ezt a munkát, de a háború megakasztotta benne. Ilyen forrásadatokat közöl *Szekfü Gyula*: *Tört. Tár* 1911. évf. 1—36. ll. (Oklevelek I. Károly király pénzverési reformjához. I—VI.) és *Hóman Bálint*: *A magy. királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában* 252—268 ll.

III. Károlynak az alábbiakban közlendő igen tanulságos rendeletére dr. Czobor Alfréd kollégám volt szíves felhívni figyelmemet, aki reá a Nemzeti Múzeum levéltárában akadt.

III. Károlyt 1712 május 22-én koronázták magyar királlyá. Tudjuk, hogy uralkodása hazánk későbbi fejlődésére sok tekintetben az alapvetés és kezdeményezés kora volt. Trónra lépése után mindjárt, még 1712-ben több rendeletet ad ki a pénzverés egységesítésére s a pénzverő-mester jegyeinek elhagyására (Miller zu Aichholz: *Österr. Münzpr.* 212. l., J. Newald: *Beitr. zur Gesch. d. österr. Münzw., megj. Berichte u. Mitth. d. Alterth. — Vereins zu Wien*, XX. köt., 1881., 21—93. ll.). Ezt még ez év decemberében a *pozsonyi* és *nagybányai* pénzverde részére, azok kívánalmainak megfelelően megváltoztatva is elkészítteti, rajzokkal láttatja el és aláírja. A rendelet szövege a következő :

«VI. Károly (nekünk III.) Isten jóságos kegyelméből választott római császár stb.

Tekintetes, Nagyságos és Nemzetes kedvelt híveink. Főhercegi és fejedelmi császári tekintélyünk és méltóságunk, mellyel Isten kegyelméből élünk, egyaránt méltán megkívánja, hogy császári udvari kamaránknak Felsőgünk elé terjesztett alázatos javaslatának megfelelően, az aranyból és ezüsből vert fő pénzegységeknek, nevezetesen az egész talléroknak (imperialisok) és részeinek, valamint az aranyforintoknak külső alakja, éppen úgy mint bélyege, sőt kerülete és súlya is a jövőben pontosabban szabályoztassék s (ennek megfelelően) veretessék ; e végből nektek jelen iratunkkal kegyelmesen elrendeljük és megparancsoljuk (a következőket).

I. Ami az egész, fél és negyed tallérokat s az azokon ábrázolandó képünket illeti ; a fej ú. n. spanyol parókával ábrázoltassék és babérkoszorú öveze azt, amely babérkoszorú Constantin kora után (éppen úgy, mint előtte a diadém), a római császárok sajátoságaképen fordul elő ; az öltözet (a végből, hogy a pénz némileg a régiség látszatát keltse) a vállakon összekapcsolt császári köpönyegből álljon ; római szokás szerint a nyaknak meztelennnek kellene lennie, a meztelen nyak pedig nem éppen illik össze a spanyol parókával ; ezért a köpönyeg alatt levő páncél és ennek gallérja (amely a nyakat övezi) tüntesse el ezt az ellentétet, úgy, hogy a magában meztelen nyak mégis takarva legyen s a régies ábrázolás mellett is újnak tűnjék föl az, amit maga a lecsüggő aranygyapjú is tanúsítson. A körirat, azon nagy terjedelménél fogva, melyet császári és királyi címünk felölel, nem engedte meg, hogy azt más pénzekenél vagy emlékérmeknél szokásos módon alakítsuk ; ezért az a képet körülvéve, a következőkből álljon : Car : VI · D · G · R · I · S · A · Ger : His : Hun : Boh :

A pénz másik oldalán, vagyis hátlapján maradjon meg, mint eddig a kardot és jogart tartó kétfejű birodalmi sas, melynek testét német szabású pajzs fődje (úgy, amint a mellékelt rajz mutatja) és ez a pajzs a négy cikkejében vagy mezejében főbb országainkat és tartományainkat jelképezze ; itt főképpen azt kell szem előtt tartani, hogy kétségtelenül felismerhető legyen minden egyes tallér pénzverőhelye és az a tartomány, amelyben verték, ezért a nagyobb pajzs közepén lévő úgynevezett szív-pajzsban, amelyre hercegi vagy tartományi süveggel párosított korona helyezendő, annak az országnak vagy tartománynak a címere ábrázoltassék, amelyben a

pénz veretett ; a birodalmi sas fölé, mint eddigelé mindig a birodalmi császári korona helyezendő, a (sas mellén levő) nagyobb pajzs fölé pedig a nyitott házi korona, amely a pajzs mezőiben jelzett minden országgal és tartománnyal összeillik. A mezők pedig, amelyeket kereszt választ el egymástól négy részre, a pénzverő helyek különbözősége szerint három királyságunk, t. i. Spanyolország, Magyarország és Csehország címerével, valamint a Burgundiákéval és Ausztriáéval, a régi magyar pénzverőhelyeken is úgy töltendő ki, hogy az első mezőbe Spanyolország, a másodikba Csehország, a harmadikba Ausztria, a negyedikbe pedig a Burgundiák címere kerüljön. A koronával fődött szív-pajzs, Magyarország címerét foglalja magában ; továbbá a sas oldalán két betű helyezendő el, még pedig királyságunk pozsonyi pénzverő házában C. H., a nagybányaiban pedig N. B., amint az idecsatolt rajzból kivehető. Egyébként magától értetődik, hogy a nagyobb pajzsot minden pénzen az aranygyapjú vegye körül ; végre a hátlap körirata mindenféle ezüstpénzen akár egész, akár fél, akár negyed tallér, az évszámon kívül a következő rövidített szavakat tartalmazza :

DAL : CRO : SCLAV : Rex · Arch : Avs : D : Burg :

Habár ezelőtt szokásos volt, sőt a belső tartalom és becsérték szavatolása végett szükséges is, hogy mindig tudni lehessen, vajjon melyik pénzverőmester az, akinek igazgatása alatt a pénzt verték ; de most, amidőn (mint előrebocsáttatott) a szív-pajzs a tartományt s következőképpen a pénzverőhelyet ; az évszám pedig az időt jelöli s hogy mely időben ki volt a pénzverőmester, a pénzverési számadásokból kitűnik ; ezért minden alkalatlanság elkerülése végett és hogy a tér lényegtelen jegyekre ne pocskoltassék ; a pénzverőmester magánjegye, erre való tekintettel a jövőben, mint felesleges mellőztessék. Továbbá egyrészt a szépség miatt, másrészt nagyobb elővigyázat okából kegyesen helybenhagyjuk azt a legtöbb modern pénzverő helyen bevett szokást, hogy a pénzeket ne vágják körül, hanem az érém külső szélét vagy peremét valamivel szélesebbre verjék és rajta bizonyos köriratot alkalmazzanak, még pedig a tallérok minden fajtáján a következő félverset : *Constanter continet Orbem.*

Ezeknek kinyilatkoztatása mellett még azt is értésül akarjuk adni, hogy az előbb említett körirat csak akkor lesz verhető az ezüst pénzfajokra, amikor a pénzverő műhelyek a szükséges verő- és hengerlő-gépekkel (vagy *mit anwurf Stoss und Rolier Werken*),

(amelyekről rendeletünk alább bővebben szól), kellőképpen fel lesznek szerelve ; addig is szorgalmasan arra törekedjétek, hogy mind az arany, mind az ezüst főbb pénzek legalább koszorúval vagy recézéssel peremeltessenek és a körülvágástól megkíméltesseken.

2. Az aranypénzekben maradjon meg képünk, a pozsonyiakon mindenben úgy, mint a tallérokban, t. i. mellképben ; a nagybányai pénzekben azonban egész álló alakban jogarral és aranyalmával a kézben és páncélban ábrázolva ; a köpeny vagy palást, amely ezelőtt nem volt használatos s először csak I. József kedves testvérünk, néhai római császár idején alkalmazták, ugyanígy maradjon meg ; a másik oldalon, vagyis a hátlanon legyen a Boldogságos Szűz Mária képe, még pedig a pozsonyi vereteken (mint a rajz mutatja) ülő, a nagybányaiakon pedig álló alakban, mellé téve Magyarország címerét, illetőleg C. H. és N. B. betűket, a körirat pedig ebből álljon : PATRONA Hungariae, hozzátevé az évszámot.

3. Mivel a pénznek domború és kiemelkedő bélyegét a forgalom természetesen lekoptatja, a pénzverdei vésnököknek különösen a lelkükre kell kötni, hogy a címereket, amennyire lehet, jó élesen dolgozzák ki, hogy tartósak legyenek, a verésnél jól kijöjjenek s tompulásuk lehetőleg kevésbé csökkentse a súlyt.

4. A penge vagy darab szabályos körben formálandó, hogy a pénz ne legyen nagyon elnyújtott, hanem csinos tömörségben kerüljön ki, e végből a mellékelt ábrában megjelölt körök nagysága legyen irányadó.

5. Nem vagyunk hajlandók a jövőben a bélyegek elkészítését mindenféle felkínálkozó (kéznél levő) vésnököknek megengedni vagy arra rábízni, hanem azt akarjuk, hogy ezeket csakis művészmesterek készítsék, akikről, ha ilyenekkel a jelenben nem rendelkeznének, haladéktalanul gondoskodjatok ; és az első pénzekből, amelyeket az előírt szabályok szerint verettek, egy vagy két példányt Felségünknek császári udvari kamaránk útján mutassatok be, hogy azok felett és a vésnök műve felett javításunkat kegyelmesen mi magunk megtehessek. Ha pedig valami okból a rátok bízott pénzverdében egyetlen alkalmas vésnök sem akadna, sem pedig alkalmas egyén hiányában olyant felfogadni nem bírnátok, azt udvari kamaránknak minél előbb jelentsétek be, hogy az, ilyenféle mester érdekében eljárjon és addig is küldjön nektek jól és művésziesen vésett bélyegeket, ha nem is bemélyítetteket, de legalább domborúakat vagy poncokat.

6. Kegyelmesen elhatároztuk, hogy ezentúl nemcsak nagyobb ezüstpénzeink széle vagy pereme hengereltessék az előbb említett módon, hanem, hogy minden arany- és ezüst pénznemünk kivétel nélkül a már megnevezett vasverő géppel készíttessék. Ezért különösen gondoskodnotok kell, hogy a rátok bízott pénzverő műhelyek ilyenféle verő és hengerlő gépekkel és más hozzájuk való műszerekkel a lehetőség szerint minél előbb felszereltesse. Ha valami okból hiányoznának olyan tapasztalt mesterek, akik ilyen gépeket készítenének, forduljatok a mi császári udvari kamaránkhoz, amelynek Felségünk már kegyelmesen megparancsolta, hogy ilyen esetben efféle eszközöket körmöci pénzverő műhelyünkől és az ott dolgozó mesterektől feltétlenül szerezzen be. Ennélfogva csak az van hátra, hogy egy vagy két alkalmas pénzverő munkást bizonyos időre Körmöcre küldjete, akik nemcsak hogy az efféle eszközök elkészítésében sajátkezűleg segédkezzenek és azt a jövőre nézve eltanulják, hanem egyúttal az új pénzverési műveletekhez és egyéb pénzverési munkálatokhoz szükséges különleges jártasságot is alaposan elsajátíthassák. Ezért majd körmöci kamaránk tisztviselőinek is kegyelmesen meghagyjuk, hogy azok mindent elkövessenek arra nézve, hogy a nevezett pénzverő mesterek az alapvető dolgokban tájékozódhassanak és az általok netalán megállapítandó szükséges eszközökkel ne csak mielőbb művésziesen elkészüljenek, hanem azokkal érdemük szerint behatóan foglalkozzanak is. Ehhez még hozzátesszük azt is, hogy ha ti valami okból az említett műveket és pénzverő eszközöket kevesebb költséggel akarnátok előállítani és csak a személyes tapasztalat miatt szándékoznátok egy mestert odaküldeni, a nevezett tisztviselők kötelesek ennek nemcsak mindent híven megmutatni, hanem az ilyen embert akkor, amikor szükség lesz rá, egy vagy két pontos mintával vagy modellel is ellátva bocsátani vissza. Mindez pedig lehetőleg rövidesen hajtassék végre, hogy a pénzverés ügye fennakadást ne szenvedjen.

Ezért kegyelmesen elrendeljük, hogy addig is a mostani pénzverő eszközökkel folytassák a munkát. Ha pedig itt vagy ott valami fontosabb kérdés merülne fel, melynek megoldását jelen rendeletünkben nem tudnátok megtalálni, akkor utasítás végett forduljatok írásban császári udvari kamaránkhoz, amely vagy megadja a választ feleletében, vagy pedig kikéri a mi külön döntésünket a kérdés felett, ha az ügy úgy kívánja. Elmondott kegyelmes akaratunkat a szepesi hivatallal is tartásátok kötelességteknek közölni.

Ezekben kegyelmes szándékunkat és akaratumkat teljesítvén. Kelt Bécs városunkban az 1712-ik esztendő December 6-án, uralkodásunknak a római birodalomban második, Spanyolországban tizedik, Magyar- és Csehországban pedig második esztendejében. *Károly*, s. k.

Carolus Sextus Divina Favente Clementia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiaeque Rex.

Spectabiles, ac Magnifici, et Egregy, Fideles Nobis Dilecti. Cæsarea item Archi-Ducalis, ac Principalis Autoritas, et Dignitas, qua ex gratia Divina fungimur, digne requirit, quo erga demissam Cæsareæ Camerae Nostræ Aulicæ Maiestati Nostræ factam propositionem, capitalis moneta, ex argento et auro conflata signanter Imperiales integri, et divisi, item aurei, a modo imposterum, in forma extrinseca quoad Stigma, in circulo autem, et volumine cultius reguletur, et cadatur; In hunc finem vobis, præsentibus clementer committimus, ac demandamus.

Primo: Quod integros, medios, et quadrantés Imperiales, Nostramque in ysdem figurandam effigiem concernit; Caput in una sic dicta Hispanica Peruca figuretur, eadamque Laurea cingatur, quæ Laurea post tempora Constantini (prout ab ante Diadema) Romanorum Imperatoribus, tanquam proprium convenit; Habitus (ad hoc ut numisma, in quapiam observantia antiquitatis servetur) sit in humeris connexum Paludamentum Imperatorium; Et cum more Romano collum nudum esse deberet, nuditas vero colli cum Hispanica Peruca non bene concordaret; Sic sub Paludamento existens lorica, Eiusdemque collare (quod collum velat) disconvenientiam tollat, ita ut collum suo modo nudum, ettamen velatum sit, et præter antiquum, etiam modernum retineatur, quod ipsum etiam appendens aureum vellus confirmet.

Curcumscripção, ob magnam consequentiam, quam Cæsarea, et Regia Nostra titulatura complectitur, non admisit, eandem more alias in Numismatibus seu Madallys, recepto formari; Proinde in circuita Effigiei, in sequentibus consistat:

Car: VI. D. G. R. I. S. A. Ger: His: Hun: Boh:

Ex altera, seu reversa parte monetæ, maneat, uti hactenus duplex Aquila Imperialis, cum Ense et Sceptro, cuius corpus scutum, ad normam Germanicam (prout tale annexa delineatio exhibet) tegat, taleque scutum in suis quatuor Areis, seu campis, Nostra Principalia Regna, et Provincias repræsentet; Ubi summe necessario observandum erit, ad hoc, ut citra contradictionem noscatur quilibet Imperialis, in quo loco monetario, aut Provincia cusus fuerit, sic in medio maioris scuti, aliud ita dictum pectorale scutulum, imposita insuper Corona, Ducali aut Provinciali Pireto exprimatur, et in tali scutulo insignia Regni, aut Provinciæ illius, ubi moneta cusa, stigmatizentur; Supra Aquilam Imperialem, uti hucusque semper, Cæsarea Imperialis Corona, et supra maius scutum patula Domestica Corona, quæ cum omnibus, in areis scuti, designatis Regnis et Provincijs quadrat, ponenda erit. Areæ autem in se ipsis, quarum quatuor, per crucem Divisæ sint, pro diversitate locorum monetariorum cum insignijs Nostrorum trium Regnorum,

nimirum Hispanici, Ungarici, et Bohemici, item Burgundiarum et Austriae, et quidem in antiquis locis monetarj's Ungaricis, ita explanandæ erunt, ut in primam aream Insignia Hispaniæ, in secundam Bohemiæ, et tertiam Austriae, et in quartam Burgundiarum veniant. Pectorale scutum, Ungariæ Insignia, cum imposita desuper Corona, repræsentandum habebit; Posso ad latus Aquilæ, binæ literæ, et quidem in Regia Nostra Domo Monetaria Poseniensi C. H. in Nagy Banyensi autem N. B. uti ex annexis delineamentis constabit, apponendæ sunt, Cæterum per semetipsum intelligitur, ut circa maius scutum, in omnibus monetis aureum Vellus adjaceat; Denique circumscriptio omnium huiusmodi argentearum monetarum, sive sint integri, medj, aut quadrantes Imperiales, in hac parte reversa, præter annorum numerum, sequentia Semi-verba exprimantur:

DAL : CRO : SCLAV : Rex. Arch : Aus : D : Burg :

Et quamvis antehac solitum, imo pro legitimatione valoris intrinseci, et æstimationis, necessariæ observantiæ fuerit, ut semper sciatur, quisnam monetarius sit, sub cuius directione moneta cusa habetur, sed cum (uti præmittitur) Scutulum Pectorale, Provinciam, et per consequens locum monetarium; Numerus vero annorum, tempus denotet, sub quo tempore, quis monetarius fuerit, Rationes monetariæ perhibebunt; sic ad evitandam omnem deformitatem, et ne spatium essentialibus signis, adimatur; Reflexione hac, Particularis Monetarij Signatura imposterum, velut superflua omittenda erit. Porro tam pro cultu, quam et maiori præcautione, ne moneta incidantur, benigne approbamus receptum in plurimis modernis locis monetarij's usum, quod nimirum ora, seu circulus monetæ, aliquomodo latior cudatur, et desuper certa scriptura stigmatizetur, quam scripturam, quoad sortimenta Imperialium, per subsequens Hemistichium:

Constanter continet Orbem.

hiscæ declaramus; quod tamen nonnisi eo intelligendum esse volumus, quod nempe præacta circumscriptio attunc speciebus Argenteis addenda erit, dum, et quando officinæ Monateriæ necessarij's tudium ferrearum, et Roliorum instrumentis, seu *mit anwurf. Stossz und Rolier Wercken* (de quibus uberius Nostra Resolutio inferius sequentur) debite instructæ fuerint; Interea autem sollicite eo contendetis, quatenus tam argenteæ, quam aureæ capitales monetæ, saltem corona, aut Zivisilatione cingantur, et ab incisura præserventur. Pro

Secundo: in moneta aureorum maneat nostra effigies, in moneta Poseniensi per omnia, sicut in Imperialibus; Nimirum in Imagine pectorali; in Moneta vero Nagy Banyensi in integra corporis statura, cum Sceptro et Pomo Aureo in manibus, et lorica insignita; Talare autem, seu Pallium, cum abante inusitatum fuerit, sed primo Domini condam Romanorum Imperatoris Josephi primi, Fratris Nostri charissimi temporibus appositum fuisset, sic emanandum volumus; Ex altera vero, seu reversa Parte, Imago Beatissimæ Mariæ Virginis, et quidem in Poseniensi moneta (prout delineatio perhibet) sedendo, in Nagy Banyensi vero stando, cum appositis Regni Hungariæ Insignj's, et literis respective C. H. et N. B. ubi circumscriptio his verbis: PATRONA Hungariæ: cum apposito annorum numero stabit. Pro

Tertio: quoad relevationem et eminentiam stigmatum, cum cursus monetarum, easdem naturaliter deterat; sic sculptoribus monetarijs, omnino iniungendum erit, ut insignia, quantum possibile fortiter, et bene elaborent, ut eadem durabilia sint, in impressione bene appareant, et in diminutionem ponderis, non adeobrevi hebescant.

Quarto: Volumen, seu frustum, circulo in proportionato formandum est, ne moneta nimium extensibilis, sed in formosa densitate proveniat, in quem finem, in annexa designatione signata circuli magnitudo, pro apta habetur.

Quinto: intentionati non sumus, cuilibet sese præbenti Sculptori, stigmata formanda imposterum concedere, aut concredere, sed volumus, ut hæc nonnisi ab artificiosis Magistris formentur, pro quibus habendis, vos, si de præsentibus talibus non gauderetis indilate satagatis; Nobisque à prima moneta quam vos iuxta præscriptam normam, cudi facietis, unum vel duo frusta Majestati Nostræ per Cæsaream Nostram Aulicam Cameram exhibenda habeatis; ut Nosmetipsi eatenus, Et super arte sculptoris, Nostram Ratificationem denigne declarare valeamus; Casu vero quo, penes concreditam vobis rem Monetariam nunc, vel nullus exacte aptus sculptor existeret, vel vero talem suscipere, ex defectu subiecti nequiretis, id Cameræ Nostræ Aulicæ quantocius præpresentandum habeatis, ut eadem pro huiusmodi Artificibus satagat, et interea vobis stigmata, si non impressoria, saltem expressoria, seu in Punzen, bene et artificiose sculpta, transmittat.

Sexto: benigne decrevimus, quo imposterum non modo argenteæ Nostræ maiores monetæ in ora, seu circulo supradicto modo roletur, sed et omnes aureæ, et Argentæ species pecuniarum, universaliter per præacta Tudium ferrearum Instrumenta cudantur; Proinde zelose curandum habeatis, quo concreditæ vobis officinæ monetariæ huiusmodi tudium, et Rolariorum, alijsque eo spectantibus artificiosis instrumentis, pro exigentia quantocius provideantur; Ubi, casu quo, tales experti opifices, qui talia Instrumenta conficerent, deessent, vos ad Cameram Nostram Cæsareo-Aulicam recurratis. Cui per Maiestatem Nostram, benigne iam demandatum est, in tali casu, eiusmodi Instrumenta, penes Nostram officinam monetariam Cremnicziensem, et ibidem existentes opifices, debite comparare; Unde solum adhuc restat, ut vos unum, vel duos idoneos fabros monetarios, ad quodpiam tempus Cremniczium mittatis, qui non modo in elaborandis eiusmodi Instrumentis, ipsimet manum adhibeant, eorundemque confectionem addiscant, sed et in necessaria, ad hanc novam cudendi normam, singulari peritia alijsque laboribus monetarijs fundamentaliter sese informare queant; Prout etiam Cameræ Nostræ Cremnicziensis officialibus benigne demandabimus, ut ydem omnino eo satagant, quo dicti monetarij fabri, in rebus fundamentalibus informantur, operaque et Instrumenta necessaria per vos ne fors constituenda, non modo artificiose, et quantocius conficiantur, sed et quoad pretium tenacissime tractetur; Huic porro et id annectemus, quod si, casu quo, vos prærepetita opera, et Instrumenta monetaria, in leviori pretio subministrare, et nonnisi pro sumenda oculari inspectione unum artificem illuc transmittere contenderetis; Memorati officiales eidem non modo, omnia fideliter exhibere, sed et talem dum et quando desiderabitur,

uno alterove exacto formulari, seu modello, provisum remittendum habebunt. Hæc autem omnia, donec pro exigentia effectuari queant, et ne interea res monetaria sufflaminetur.

Proinde benigne resolvimus, quo interea modernis cudendis Instrumentis continuetur. Ubi autem in uno, vel altero passu, eatenus consideratio emergeret, cuius determinationem ex præsentibus benigna Nostra Resolutione sat comprehendere non possetis; Sic vos, Camera Nostræ Cæsareo-Aulicæ, pro Vestri Directione rescribere, hæc vero, aut Informationem, per Responsum vobis dare, vel vero, pro rei qualitate, Nostram Specialem Resolutionem, desuper expetere noverit, quam præmissam benignam voluntatem nostram etiam Administrationi Scepusiensi communicari debeatis. Executuri in eo Benignam Mentem ac Voluntatem Nostram. Dabantur in Civitate Nostra Viennæ die Sexta Decembris Anno Millesimo Septingentesimo duodecimo, Regnorum Nostrorum Romani Secundo, Hispaniarum Decimo, Hungarici et Bohemici vero Secundo.

Carolus, m. p.

(A címlapon kívül: 1713. 6. Decembris. Spectabilibus ac Magnificis et Egregijs N: Sacræ Cæsareæ in Deo pyssime Defunctæ Majestatis Josephi Primi relictis respective Camerarjys, Præfecto, Vice Præfecto Cæterisque Camera Nostræ Hungaricæ Consiliarjys: Fidelibus Nobis Dilectis.)

Ezen rendelet előzményeit, létrejöttét s az egyes pénzverdéknek a maguk kívánalmaik szerinti változtatásokkal való megküldését terjedelmesen elmondja Newald: Beitr. z. Gesch. d. öest. Münzw. (Ber. u. Mitth. d. Alterth. — Ver. zu Wien. Bd. XX.) 62 s köv. ll. Ennek tekintetbevételével a maga egészében közölt renDELETEH a következő megjegyzéseket fűzöm:

1. Teljesen azon a felterjesztésén épül fel, melyet gróf Caraffa 1712 jún. 27-iki javaslata után, az udvari kamara elnöke gróf Stahrenberg küldött meg Ófelségének 1712. szept. 30-án egy öttagú bizottság (Heräus, Palm, Schickmayer, I. M. Hoffman, Warou) véleményezése alapján s amelyet III. Károly 1712. okt. 5-én teljes egészében («placet in toto») elfogadott.

2. A címlapon levő később ráírott dátum (1713.) tévedés, mert a rendelet kelete is, a mellékelt ábra körirati évszáma is (a többi verdék körirati évszámai is, l. Newald i. h. 68., 69. l.) 1712-re mutatnak. A keltezésben a magyar királyság *második* éve is elírás lehet csak.

3. Különös, hogy a rendeletben megszabott körirati szöveg nem egyezik betűről-betűre a mellékletül adott képek alá írottal. Ez az eltérés a tallérok előlapjának köriratánál különösen nagy.

4. A rendelet kivitele nem ment olyan gyorsan és könnyen, mint annak kiadása.

A *nagybányai pénzverde 1712-ben*, úgy látszik, teljesen szünetelt, mert eddigelé semmiféle veretét nem ismerjük. *1713-ból* is csak ezüst I. krajcáros a ismeretes (Wesz. C. XXIII. 19.), amelynek veréséről a rendelet nem intézkedik. *1714-ből* a bennünket érdeklő fajokból a nagybányai verdének *egész aranyai és 1/4 tallérjai* maradtak ránk. Az aranyak hátlapján azonban Szűz Máriának nem álló alakját találjuk, mint a rendelet második pontja meghagyja, hanem ülőt. A rendelettel ellentétben az N—B verdejegy nem a hátlapon van elhelyezve, hanem az előlapon, az álló király két oldalán. Végül a hátlap körirata nem az elrendelt: PATRONA Hungariæ, hanem S: IMMAC: VIR.—M: M: DEI: PAT: H·17—14· s kisebb lényegtelen változatokkal ez a típus (Wesz. C. XXXIII. 3.) marad meg egészen 1735-ig. Az 1714-es nagybányai 1/4 tallérokat két változatban verték. Folytatták a még I. Lipót alatt kialakult típus verését is (Wesz. XVI. 13. és XXIII. 12.), melynek hátlapján a sas mellén levő címerpajzs két mezejében a magyar csíkokat, másik kettőben a cseh oroszlánt, a szív-pajzsokban pedig az osztrák címert ábrázolták, de emellett vertek már az 1712-iki rendeletnek megfelelő címer-ábrázolással is (l. a mellékelt képet) ARCHID:—· AVS: D: BV:—· M: MOR: CO:—· TY: 1714· köriratúakat. Ezeknek a verése azonban 1714-el meg is szűnik és 1715-től kezdve ismét a régebbi típust kezdik verni s ezt folytatják némi módosítással 1740-ig Ezt nem magyarázhatjuk a verető elromlásával, csakis azzal, hogy újabb rendeletet kaptak. Nagybánya tallérverésre III. Károly egész uralkodása alatt nem rendezkedett be. Fél-tallért is csak 1735-ben vertek tudomásom szerint először (M. zu Aichholz: Oest. Münzpr. 235. l.), melynek igen szép példánya van a bécsi Városi Múzeum érem-gyűjteményében, másodsor pedig 1739-ben (M. zu Aichholz: Oest. Münzpr. 239. l.), melynek egy darab arany és egy darab ezüst példánya van a bécsi volt császári éremgyűjteményben, egy darab ezüstpéldánya a debreceni Déry-múzeumban. (Ez utóbbi talán a Horsky-gyűjteményből származik. A. Hess: Samml. J. Horsky I. 148. l. 2724. sz.)

A *pozsonyi pénzverde* sem tudta hamarosan teljesíteni a rendelet utasításait. Az *1712-ik* évből vannak aranyforint és tallér veretei. Ezek még nem is készülhettek az év végén kibocsátott rendelet alapján az idő rövidege miatt. *1713-ból* és *1714-ből* a pozsonyi pénzverdének semmiféle veretét nem ismerjük. *1715-ben* jelennek meg újra tallérjai, de nem rendeletünk előírása, hanem teljesen a

régi bélyegvéset szerint, előlapjukon I. G. S. (I. G. Seidlitz), a hátlapon pedig C—H (Camera Hungarica) és PW (Wödrödi Pál) verdejegyekkel, a sas mellén függőlegesen ketté osztott ovális címerpajzsban a magyar csíkokkal és hármashalmon a kettős kereszttel, szív-pajzsában pedig az osztrák pólyával. Köriratuk :

E.) CAROLUS ◊ VI — D : G ◊ R ◊ I ◊ S ◊ A ◊ GER ◊ HISP ◊ HUN — BOH ◊ REX

H.) ARCHID ◊ AV ◊ DV ◊ BV — MAR ◊ MÓR ◊ CO ◊ TY ◊ 17—15.

Nem is új vésetű bélyegekkel készültek ezek, hanem a régi 1712-es verőtöveken javították ki az évszám utolsó jegyét 5-re, amely átvésett javítás a vereteken egészen könnyen kivethető. (Egyetlen eddig ismeretes, nagyon szép főntartású arany verete került árverésre 1926. márciusában Münchenben O. Kelbing Nachf. cégnél. Auktions-Kat. 75. l. és XX. t. 892. sz.). Peremirat az 1715-ös vereteken éppen úgy nincs, mint az 1712-eseken.

A pozsonyi pénzverde először 1717-ben vert az 1712-iki renlethez alkalmazkodó tallérokat (Num. Közl. XV. évf. 1916. 21. l. 135 a) ábra). Ezek a körirat némi kis eltéréssel megfelel a rendlethez mellékelt képen találhatóak. Az előlapon azonban ezeken is ott van még a bélyegvész neve : B (= Ph. Ch. Becker), a hátlapon pedig a C—H verdejegy alatt a pénzverőmester P—W (Wödrödi Pál) jegye. A sas mellén levő négy részre osztott címerpajzsban a rendlelet értelmében foglalnak helyet az egyes országok címerei s a szív-pajzsban Magyarországé. De a címerpajzs még itt is megtartja régi ovális alakját. Így marad minden az 1718-as tallér-vereteken is, melyeknek verőtövét az 1717-es tallérok bélyegéből vették át. 1718 után Pozsonyban tallérokat többé nem vernek. A pozsonyi pénzverdének 3-kros vereteit ismerjük még 1720-ból és 1721-ből (M. zu Aichholz : Oest. Münzpr. 220., 221. l.), azután ez a verde végképpen megszűnik. $\frac{1}{2}$ és $\frac{1}{4}$ tallérokat sohasem vertek itt.

A pozsonyi pénzverdében aranyforintokat 1712 után csak 1716-ban és 1718-ban vertek. Az előbbi M. zu Aichholz is (216. l.) csak leírásból ismeri (Soothe : Auserlesenes Ducatenkabinett, 52. l. 352. sz.). Ez utóbbi évszámú megvan a M. N. Múzeum éremgyűjteményében is (Mon. en or 110. l., M. zu Aichholz : 218. l.). Egyik sem a rendlelet előírása szerint készült. Előlapjuk Károlyt nem *«in imagine pectorali»* ábrázolja, mint a rendlelet 2. pontja és a hozzá mellékelt kép meghagyja, hanem álló alakban ; hátlapjukon pedig

Sz. Mária lábai alatt a köriratot megtörő magyar címer mellett ott találjuk a pénzverőmester P—W jegyét.

Különösen sok gondot okozhatott a peremiratot elkészítő gépek vagy géprészek előállítására. Erre mutat az is, hogy Körmöcbányán, ahol az aranyforintok peremét már I. József korában is recézték, a tallérokét pedig kidomborodó körirattal látták el, a féltallérok peremére csak 1718-ban tudták a jelmondatot ráverni, a negyedtallérok pereme pedig továbbra is síma maradt.

6. Az osztrák pénzverdék részére 1717. júl. 1-én kiadott 125 pontból álló rendelet (*Instruction ddo. Wien, 1. Juli 1717. Allgemeine und ausführliche Instruction für alle österreichischen Münzämter. Közli dr. H. Tauber: Zur Gesch. des steier. Münzwesens stb. függelékében, a Wien. Num. Zeitschr. XXIV. köt. 1892. 275 s köv. ll.*) utolsó §-ai között néhány (CXIV. s köv.) közel rokon az itt közölt rendeletével.

Harsányi Pál,